

พุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้เพื่อการเสริมสร้างความสุขในสังคมหลังนวยุค
THE BUDDHIST PHILOSOPHICAL PARADIGM OF AWAKENING FOR
STRENGTHENING HAPPINESS IN THE POSTMODERN SOCIETY

พระชนินสิทธิ์ สุธธิจิตโต (ภุมศโปสยานนท์)

Phra Chaninsit Sutthicitto (Phumetposayanon)

สวัสดี อโนทัย

Sawat Anothai

สมบูรณ์ บุญโท

Somboon Boondo

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

Saint John's University

E-mail: lasawatt@stjohn.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 4 มิถุนายน 2566

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 27 มิถุนายน 2566

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 มิถุนายน 2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้เพื่อการเสริมสร้างความสุขในสังคมหลังนวยุค 2) ศึกษาพุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้ 3) บูรณาการพุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้เพื่อการเสริมสร้างความสุขในสังคมหลังนวยุค 4) สร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบการเสริมสร้างความสุขในสังคมหลังนวยุคด้วยหลักพุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร ภายใต้กระบวนการศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางปรัชญาและศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการการตื่นรู้ของมนุษยชาติจากสังคมก่อนนวยุค นวยุคและหลังนวยุค ได้ก่อให้เกิดคุณูปการความก้าวหน้าที่เป็นประโยชน์มหาศาล ขณะเดียวกัน ได้มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตในสังคมดิจิทัลในกับดักของการบริโภคนิยม จนเป็นเหตุให้เกิดปัญหาทางศีลธรรม การศึกษา การอยู่ร่วมกัน พุทธกระบวนทรรศน์ทางอภิปรัชญาได้นำเสนอหลักไตรลักษณ์ ทางญาณวิทยาเกี่ยวกับกระบวนการของปัญญา และทางจริยศาสตร์เกี่ยวกับศีล กุศลกรรมบถ และอริยมรรคมีองค์ 8 จนนำมาเป็นหลักไตรสิกขา การบูรณาการพุทธกระบวนทรรศน์ของการตื่นรู้ในสังคมหลังนวยุคเป็นการดำเนินชีวิตด้วยการอยู่ด้วยปัญญา ดำรงตนด้วยไม่ประมาทในชีวิต วัช และการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ ด้วยการใช้แนวทางมัชฌิมาปฏิปทา ดำรงตนอย่างมีสติสัมปชัญญะ มีวิจารณ์ญาณไตรตรองอย่างเป็นเหตุเป็นผล มีการตื่นรู้เพื่อแยกแยะสิ่งดี สิ่งไม่ดี สิ่งที่มี

คุณ สิ่งที่ไม่มีความ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ ตามสภาพความเป็นจริง รับข่าวสารเท่าที่จำเป็นและเป็นประโยชน์ องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้คือ MWLJH

คำสำคัญ: พุทธกระบวนทรรศน์ ปรัชญาของการตื่นรู้ การเสริมสร้างความสุข สังคมหลังนายยุค

ABSTRACT

The objectives of this research paper were to: 1) study the philosophical paradigm of awakening for strengthening happiness in the postmodern society; 2) study the Buddhist philosophical paradigm of awakening; 3) integrate the Buddhist philosophical paradigm of awakening for strengthening happiness in the postmodern society; 4) create a new body of knowledge and model of integrating the Buddhist philosophical paradigm of awakening for strengthening happiness in the postmodern society. This research was a qualitative one based on documentary research upon the analytic, appreciative and applicative approaches so as to lead to the creativity of new body of knowledge in philosophy and religion.

The results of research were found as follows: The awakening development of humankind from premodern, modern and postmodern society has contributed to progress many benefits, as the same time, affected to live life in the digital society concerning the victim Of consumerism until causing the problems of moral, education and coexistence in society. The Buddhist philosophical paradigm presented in metaphysics on the Three Common Characteristics, in epistemology on the process of wisdom and in ethics on morality, wholesome course of action and the Noble Eightfold path including the Threefold Training. Such integration of the Buddhist philosophical paradigm of awakening for strengthening happiness in the postmodern society is the living with wisdom, living life carelessly in lifestyle, age and situation change by the proceeding life based upon the Middle way, being sensible, critical thinking reasonably, awakening to scrutinize things as being good or bad, something valuable or no value, benefit or no benefit according to reality, receiving information as much as necessary and helpful. As for the creativity of new body of knowledge on this research is MWLJH.

Keywords: Buddhist Paradigm, Philosophy of Awakening, Strengthening Happiness, Postmodern Society

1. บทนำ

มนุษย์ทุกคนต่างมีความทุกข์ รากเหง้าของความทุกข์อาจจะมีหลากหลาย สำหรับพุทธกระบวนทรรศน์แล้ว ยอมรับว่าสิ่งที่ป็นรากเหง้าของความทุกข์ทั้งหลายนั้นมาจากตัวอกุศลมูล 3 อย่าง (ที.ปา. (ไทย) 11/393/291) อันประกอบด้วย 1. โลภะ ความอยากได้ 2. โทสะ ความคิดประทุษร้าย 3. โมหะ ความหลงไม่รู้จริง อกุศลมูลทั้ง 3 อย่างนี้ได้เป็นสิ่งที่มียู่ในจิตใจของมนุษย์ สภาพวะของมันจะทำให้เคลิบเคลิ้มหลับใหลและ

หลงใหลไปตามอำนาจสิ่งที่ยั่ววนทั้งที่เป็นกิเลสตาม และวัตถุกาม หากมนุษย์กระทำตามกิเลสเหล่านั้นด้วยอำนาจแห่งโลภ โทสะและโมหะ ย่อมนำไปสู่การทำให้เกิดปัญหาหรือความทุกข์ มีคนจำนวนไม่น้อยที่ดำเนินชีวิตเหมือนคนวิ่งไล่จับเงาในกระจก โดยที่ประจักษ์ว่า ชีวิตเรากลับผ่านไปวันๆ ไม่ได้อะไรขึ้นมา แม้ว่ามองจากภายนอกทั่วไปจะประสบความสำเร็จในการครองชีพ แต่ตัวเราก็กู้ว่าภายในตัวเรานั้นไม่มีแก่นสาร ตัวเรากำลังซ่อนความรู้สึกที่ปรารถนาจะทำให้การมีชีวิตดีกว่าที่เป็นอยู่ ตัวเรารู้ตัวตนเราว่า ชีวิตน่าจะมีอะไรให้เรามากกว่าความสำเร็จในหน้าที่การงาน ความรัก การแข่งขัน สิ่งเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไป และให้ความสุขชั่วคราวแล้วก็หายไป เหมือนควันไฟต้องลม เหลือไว้แต่เพียงความทรงจำ บุคคลจึงต้องตะเกียกตะกายมองหาสิ่งอื่นที่ดีกว่าอยู่เรื่อยไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด สิ่งนี้เป็นเพราะความโลภเป็นมูลบทของอกุศลมูลแห่งปัญหาทั้งหลาย เมื่อความโลภเกิดขึ้น ดิ้นรน แสวงหา กระชากจากการครอบครองของผู้อื่น อำนาจแห่งธรรมชาติของความเห็นแก่ตัวที่มีอยู่ในสิ่งมีชีวิต ต้องพยายามรักษาสิทธิ์การมีชีวิต สิทธิ์ในการครอบครอง เจตจำนงแห่งสิทธิ์นั้นได้แสดงพลังเดชานุภาพในการเกิดปะทะกัน พลังแห่งความโลภนั้นได้เปลี่ยนแสนยานุภาพเป็นความโกรธเกิดขึ้น ดังนั้น ทั้งความโลภและความโกรธเป็นรากเหง้าการสูญเสียการตื่นรู้ความเป็นมนุษย์ที่มีสติปัญญาสูงนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีแนวทางการแก้ปัญหาที่เน้นความเป็นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) คือ การมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และเลือกการกระทำหน้าที่ตามหลักกุศล ได้แก่ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง โดยตัดสินใจว่า การกระทำที่มาจากเจตนาที่เป็นกุศลนั้น ถูกต้อง แต่ถ้าตรงกันข้าม (อกุศล) ก็ผิด (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2540: 69-70)

ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา นั้น ได้พัดพาวงจรชีวิต คือ การต่อสู้ในท่ามกลางความแปลกแยกทางสังคมไปด้วย แต่กระนั้น วิถีชีวิตหรือแนวคิดของคนล้วนมีความต่าง แต่สุดท้ายแล้วเป้าหมายของแต่ละคน ก็คือความสำเร็จและความสุขเช่นเดียวกัน (วิกรม กรมดิษฐ์, 2555) ความสำเร็จนับว่าเป็นยอดปรารถนาของชีวิตมนุษย์ทุกคน ทั้งนี้อยู่ที่ว่า ชีวิตของแต่ละคนจะวางเป้าหมายไว้ นั่นคือการมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุข มีความพึงพอใจและมีความสำเร็จในชีวิต มนุษย์เกิดมาต้องเผชิญภัยที่มีความน่ากลัว และทำให้เกิดความสะดุ้งหวั่นไหว 4 อย่าง (อง.ทุก. (ไทย) 20/63/244-245) คือ (1) ชาติภัย ภัยที่เกิดจากความเกิด (2) ชราภัย ภัยที่เกิดจากความแก่ (3) พยาธิภัย ภัยที่เกิดจากความเจ็บไข้ (4) มรณภัย ภัยที่เกิดจากความตาย (อง.จตุกก. (ไทย) 21/119/181) ภัยอย่างแรก มนุษย์ไม่อาจแก้ไขได้ ภัยอย่างที่สอง มนุษย์พอจะชะลอไว้ได้ด้วยการบริหารร่างกายและจิต ภัยอย่างที่สอง มนุษย์แก้ไขได้บ้างไม่ได้บ้าง ส่วนภัยประการสุดท้าย มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้โดยประการทั้งปวง การดำเนินชีวิตของบุคคลในยุคปัจจุบันต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม การประกอบอาชีพ กิจกรรมการใช้ชีวิต ขนาดของครอบครัว ภัยสังคมรูปแบบต่างๆ รวมถึงภัยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อความรู้สึก ความคิด และการแสดงพฤติกรรมตอบสนองของบุคคลที่หลากหลายรูปแบบ เช่น วิตกกังวล หงุดหงิด เครียด สับสน ขัดแย้ง ลังเล ซึมเศร้า มีความคิดความรู้สึกต่อต้านสังคม เป็นต้น ความถี่ ระยะเวลาที่ประสบปัญหา และระดับความรุนแรงของอาการดังกล่าวข้างต้น จะส่งผลต่อสุขภาพจิตจนอาจถึงขั้นเป็นโรคจิตโรคประสาทได้ การปรึกษาเชิงจิตวิทยาเป็นกลวิธีหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

อย่างเป็นระบบแก่บุคคลผู้ประสบปัญหา บุคคลในครอบครัว และบุคคลที่เกี่ยวข้อง (ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ, 2559: 29-30)

ในสังคมหลังนยุคอนันเป็นโลกยุคใหม่ของสิ่งที่เรียกว่าดิจิทัลบั้ง การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศบ้างหรือ แม้แต่โลกแห่งบริโภคนิยมบ้างนี้ ความเจริญทางด้านวัตถุก้าวหน้าไปไกลและรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้าน วิทยาศาสตร์ประยุกต์ มีผู้คิดค้นผลิตสินค้านวัตกรรมหลากหลายเพื่อการบำเรอความสุขแก่ผู้คนทั้งทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ การเชื่อมติดต่อกันในโลกใบนี้ทำได้ง่ายดายด้วยปลายนิ้วสัมผัส ดูไปแล้ว คนรุ่นใหม่ี่น่าจะมีสุขและความสบายใจมากกว่าคนในรุ่นก่อนๆ แต่ก็กลับไม่เป็นเช่นนั้นทีเดียว เพราะมี คนเป็นจำนวนไม่น้อยที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ในแบบต่างๆ (จำลอง ดิษยวณิช และพริ้มเพรา ดิษยวณิช, 2547: 56) ทำให้สุขภาพจิตและสุขภาพกายอ่อนแอ ทрудโทรมหรือแปรปรวนจนเกิดเป็นโรคต่างๆ ได้ง่าย สังคมไทยในปัจจุบันมีปัญหามากมายที่ก่อให้เกิดความทุกข์แก่ชีวิตผู้คนในสังคม ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของ ผู้คนในสังคมไทยเกิดภาพของปัญหาที่ต้องจำนนอยู่กับความทุกข์ ยิ่งในสถานการณ์โรคภัยร้ายโควิด-19 (Covid-19) ที่เผชิญทั้งความเสี่ยงในการเลิกจ้าง การขาดสภาพคล่องทางเศรษฐกิจจนนำไปสู่การปิดโรงงาน แม้กระทั่ง การเลิกจ้างในครุสภา บริษัทักษ์ใหญ่ของสื่อสิ่งพิมพ์ต้องปิดตัวด้วยการเจริญก้าวหน้าทางดิจิทัล เป็นเหตุให้ผู้บริโภคหันไปเสพสื่อด้วยการใช้ดิจิทัล สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้ชีวิตไม่มีความสุข เมื่อความทุกข์เกิดขึ้น ก็มาพร้อมกันทีเดียวมากมายจากหลายปัญหาของชีวิต บางคราวความซับซ้อนของปัญหาก็มีมาก หลายๆ คน ถึงกับขาดสติ ไม่สามารถแก้ไขปัญหานั้นด้วยตนเองจนถึงกับจมอยู่กับความทุกข์ คิดวนเวียนอยู่กับเรื่องที่ ทำให้รู้สึกเป็นทุกข์ เกิดความเศร้าเสียใจ และอาจรุนแรงจนถึงเสียสติ อยากทำร้ายผู้อื่น หรือทำลายชีวิตของ ตนเอง ความทุกข์ของสิ่งที่มีชีวิตหรือที่มีใจครองและในที่สุด คำตอบเรื่องทุกข์ก็ถูกค้นพบหนทางแก้ไข (ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ, 2557) โดยพระพุทธองค์ ซึ่งปรากฏในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า ทุกข์ ในอริยสัจ (ขุ.ป. (ไทย) 31/80/27)

การตื่นรู้เป็นการมีสติรู้ตัว เตรียมพร้อมรับมือกับภาวะปกติใหม่ (New Normal) และสภาพการณ์ ผวนของโลกแบบ VUCA ที่กำลังเผชิญอยู่ คือ มีความผันผวน (Volatility) ความไม่แน่นอน (Uncertainty) ความสลับซับซ้อน (Complexity) และความกำกวม (Ambiguity) สูง ภาวะตื่นรู้จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ เรารู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลง และเกิดปัญญา สามารถมุ่งสู่การสร้างความสุขทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เป็นสิ่ง ที่ใช้เพื่อการปรับตัวให้พร้อมการเผชิญโลกแห่งความเป็นจริง(Real world) อย่างที่กำลังเผชิญในยุคสังคมหลัง โควิด-19 (Postcovid-19) (ประเวศ วสี, 2563: [ออนไลน์]) จากประเด็นข้อสงสัยและเครื่องมือของหลักพุทธ กระทบธรรมศันดังกล่าวข้างต้น จึงนำมาสู่การจัดทำการวิจัยในหัวข้อเรื่องนี้

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระทบธรรมศันทางปรัชญาของการตื่นรู้เพื่อการเสริมสร้างความสุขในสังคมหลังนยุค
2. เพื่อศึกษาพุทธกระทบธรรมศันทางปรัชญาของการตื่นรู้
3. เพื่อบูรณาการพุทธกระทบธรรมศันทางปรัชญาของการตื่นรู้เพื่อการเสริมสร้างความสุขในสังคม หลังนยุค

4. เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบการเสริมสร้างความสุขในสังคมหลังนวยุคด้วยหลักพุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ภายใต้กระบวนการวิจัยทางปรัชญาแบบวิภาษวิธี (Dialectic Method) และการใช้เหตุผลแบบมีวิจารณ์ญาณ (Discursive Method) ด้วยกระบวนการของการศึกษาเชิงบูรณาการ (integration) อันประกอบด้วย การวิเคราะห์ (Analysis) การวิจักษ์ (Appreciation) และการวิธาน (Application) เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ในทางปรัชญาและศาสนา ผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารสำคัญต่างๆ เพื่อการวิเคราะห์วิจารณ์ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการศึกษาเชิงเอกสาร(Document study) ดังต่อไปนี้

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) จะค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก 45 เล่ม โดยเฉพาะพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 อีกทั้ง คัมภีร์อรรถกถา ฎีกาและอนุฎีกาที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์วิมุตติมรรค อภิธัมมัตถสังคหะ เป็นต้น

2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) จะศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ ข้อเขียน บทวิจารณ์ เอกสารต่างๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่ได้กล่าวถึงเรื่องพุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้เพื่อการเสริมสร้างความสุขในสังคมหลังนวยุค โดยเฉพาะ กิรติ บุญเจือ ราชบัณฑิตทางปรัชญา ผู้ได้วางกรอบหลักคิดเกี่ยวกับกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้ อย่างเป็นระบบในกระบวนทรรศน์ทางปรัชญา 5 ยุค และประเวศ วะสี ผู้ได้จุดประกายเกี่ยวกับแนวคิดการตื่นรู้ในประเทศ ตลอดจนกลุ่มจิตตปัญญา รวมทั้ง ศึกษาผลงานสำคัญๆ ของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พุทธทาสภิกขุ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ประเวศ อินทองปาน สมบูรณ์ บุญโทและนักวิชาการอื่นๆ ทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงพุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้

4. สรุปผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1. กระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้เพื่อการเสริมสร้างความสุขในสังคมหลังนวยุค ทำให้เข้าใจว่า กระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้ในแต่ละกระบวนทรรศน์นั้น มีการแยกออกเป็น 5 กระบวนทรรศน์ คือ 1. กระบวนทรรศน์แบบดึกดำบรรพ์ เกิดขึ้นกับมนุษย์ดึกดำบรรพ์ โดยยึดน้ำพระทัยเบื่องบนเป็นหลักปฏิบัติ เพราะเชื่อว่าหากปฏิบัติถูกน้ำพระทัยเบื่องบนแล้วก็จะได้ดีทั้งในโลกนี้และโลกหน้า 2. กระบวนทรรศน์แบบโบราณ เป็นกระบวนทรรศน์ที่มนุษย์เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีกฎตายตัวที่ไม่มีกรณียกเว้นใดๆ ทั้งสิ้น แต่ก็อาจจะมีการปฏิบัติที่ไม่ขึ้นต่อกัน แต่คุมกันได้และแก้กันได้ มนุษย์ควรรู้จักกฎเกณฑ์เพื่อใช้หาความสุขในโลกนี้ยิ่งกว่าเพื่อความสุขในโลกหน้า 3. กระบวนทรรศน์ยุคกลาง เป็นกระบวนทรรศน์ที่ยึดเอาความสุขในโลกหน้าเป็นหลัก เพราะเห็นความอนิจจังของโลกนี้ว่า แม้จะรู้จักกฎทุกกฎของโลกและปฏิบัติตามอย่างไม่บกพร่อง ก็ไม่อาจบรรลุถึงความสุขแท้ ทั้งนี้เพราะความสุขในโลกนี้ไม่สมบูรณ์แบบและไม่ถาวร

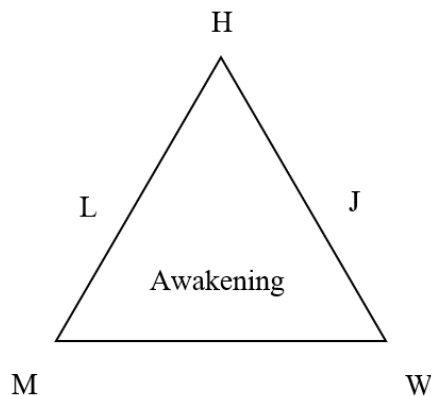
ความสุขแท้และถาวรมีอยู่ในโลกหน้าเท่านั้น 4. กระบวนทรรศน์นวยุค กระบวนทรรศน์นี้ผู้คนยึดเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นหลัก เพราะมีความเชื่อว่าโลกมีกฎเกณฑ์และวิธีการวิทยาศาสตร์เป็นทางพบกฎเกณฑ์ของโลก โดยหวังว่าวิทยาศาสตร์จะแก้ปัญหายุ่งยากของมนุษย์ 5. กระบวนทรรศน์หลังนวยุค เป็นกระบวนทรรศน์ที่จะแก้ไขข้อบกพร่องของกระบวนทรรศน์ในอดีตให้ได้ จะต้องแก้ไขประเด็นที่เอื้อสงคราม และสนับสนุนประเด็นที่ส่งเสริมสันติภาพ ในแต่ละกระบวนทรรศน์นั้น ได้แยกอธิบายตามกรอบประเด็นที่กำหนด คือ 1) หลักคิดของกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้ 2) แนวปฏิบัติในกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้ โดยได้วิเคราะห์ให้เห็นของแต่ละกระบวนทรรศน์นั้นมีลักษณะความสุขเป็นอย่างไร อีกทั้งได้มุ่งนำเสนอพัฒนาการของกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้ที่นำไปสู่มิติทางสังคมจนลุล่วงมาถึงสังคมหลังนวยุค ผู้วิจัยได้สะท้อนเห็นว่า การตื่นรู้เป็นได้ทั้งส่วนที่ก่อให้เกิดคุณูปการอันเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ ก่อให้เกิดความก้าวหน้าแห่งวิทยาการและแนวทางการนำไปปฏิบัติ แต่ขณะเดียวกันมีส่วนที่เป็นผลกระทบต่อสิ่งรอบข้างอย่างปัญหาสุขภาพจิตใจของปัจเจกบุคคลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความสุข การอ้างตนให้มีคุณค่ามีศักดิ์ศรีในสังคม ปัญหาทางศีลธรรม ปัญหาด้านวัฒนธรรมประเพณี พฤติกรรมการดำรงชีวิตในสังคมบริโภคนิยม การพัฒนาตนในอยู่ร่วมกันได้กับสังคมดิจิทัล การตระหนักในอนุรักษทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ในดัชนีพันธนี้ กระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้ในสังคมหลังนวยุคได้ถูกสะท้อนจากการมองเห็นปัญหาเพื่อนำไปสู่การเกิดปัญญาจึงได้นำเสนอเพียงบางส่วนของปัญหาการตื่นรู้ในสังคมหลังนวยุค คือ ปัญหาการตื่นรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศในสังคมหลังนวยุค ปัญหาการตื่นรู้การพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมหลังนวยุค ปัญหาการตื่นรู้ในปลูกจิตปัญญาด้านคุณธรรมในสังคมหลังนวยุค และปัญหาการตื่นรู้เกี่ยวกับการศึกษาในฐานะรากฐานของสันติภาพในสังคมหลังนวยุค

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2. พุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้ ทำให้เข้าใจว่า การตื่นรู้เป็นปัญญาหรือการรู้แจ้งแทงตลอดอันนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามหลักความจริงของธรรมะ ผู้ตื่นรู้จึงเป็นผู้ที่มีปัญญา ดังที่ได้รับทราบในคำว่า พุทธะ ที่แปลว่า เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน การตื่นรู้เป็นมิติทางจิตวิญญาณ ผู้ตื่นรู้ต้องตื่นรู้ด้วยตนเอง คนอื่นมาตื่นรู้แทนไม่ได้ การตื่นรู้ต้องตื่นรู้ทั้งกายและใจ สิ่งสำคัญ คือ ใจ เราจะตื่นรู้ไม่ได้เลยถ้าใจเราไม่ตื่นรู้ด้วย การตื่นรู้ที่เป็นเรื่องของสุขภาวะทางจิตวิญญาณ โดยที่ “สุขภาวะทางจิตวิญญาณ” หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่าสูงทางจิตใจ ทั้งนี้ คำว่า “จิต” หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด มีลักษณะสมมติ คือ มีความรู้สึกสุขทุกข์ได้ มีความจำได้หมายรู้ มีความคิดปรุงแต่งได้ มีการรับรู้ทางวิญญาณได้ ส่วนคำว่า “วิญญาณ” ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การรู้เวลามีผัสสะโดยมีอายตนะทั้ง 6 เป็นเครื่องรับ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ทางพระพุทธศาสนา มีหลักที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งคำว่า “ปัญญา” ในทางพระพุทธศาสนามีความหมายพิเศษ พระพุทธเจ้าถือว่า ความทุกข์ของมนุษย์เกิดจากอวิชชาหรือความไม่รู้ ปัญญาจะทำให้หมดทุกข์และเกิดสุขตามมา สุขภาวะจึงเกิดจากปัญญาและปัญญาในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การลดความเห็นแก่ตัวลง ที่สุดแล้วเราจะถึงอนัตตา คือ ความไม่มีตัวตน ดังนั้น ปัญญาที่ใช้ในที่นี้ก็คือ “สุขภาวะทางปัญญา” ปัจจุบันนี้สังคมตะวันตก เปลี่ยนเป็นวัตถุนิยม บริโภคนิยม กำลังประสบกับปัญหาอยู่ในขั้นวิกฤติทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ทำให้เกิดวิกฤติในด้านอื่นๆ การฝึกจิตให้มีการตื่นรู้ทั้งในการใช้ชีวิตยามปกติและขณะทำงานจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก

ในกระบวนการการตื่นรู้ ต้องมีสติคอยกำหนดและกำกับกับสิ่งที่ปัจจุบันเดี๋ยวนี้และที่นี่ (Now and Here) ด้วยความมีเมตตา เช่น บางครั้งเราฟังคนอื่นเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ แต่ใจของเรากลับไม่ได้ตื่นรู้ไปด้วย ถ้าใจเราฟังด้วยใจตื่นรู้ เราจะได้ยินเสียงชีวิตของเขาด้วย มาตื่นรู้ด้วยความเป็นคนตื่นรู้ทางใจ ตื่นรู้ด้วยจิตวิญญาณ “วันนี้เราจะทำงานด้วยความไม่โกรธ” เป็นความตั้งใจในการเริ่มวันทำงาน แต่ด้วยธรรมชาติที่จิตของเรา ยังไม่ได้รับการบ่มเพาะ เป็นธรรมดาที่เราตั้งสติไม่ทัน เมื่อเจอเรื่องที่โกรธเราก็กโกรธ แต่เราตื่นรู้กับอารมณ์ที่เกิดขึ้นมาอย่างรวดเร็ว สามารถจัดการกับอารมณ์โกรธที่เกิดขึ้นในใจ ก่อนที่จะปล่อยอารมณ์ที่รุนแรงนั้นออกไปจนเกิดผลกระทบกับผู้อื่นจนเกิดเรื่องที่ไม่คาดฝันขึ้น การตื่นรู้ด้วยปัญญานี้จะทำให้มองเห็นแสงสว่างแห่งจิตเดิมแท้ของมนุษย์และด้วยการมีสติในการตื่นรู้ว่า We are One, We are Love, We are Light. สิ่งที่สำคัญ คือ เมื่อมีสติตื่นรู้ในการปฏิบัติต่อสิ่งนั้น จงทำงานทุกอย่างด้วยจิตว่าง และไม่ยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตนว่าเป็นเรา เป็นของเรา

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3. การบูรณาการพุทธกระบวนการตรัสรู้ทางปรัชญาของการตื่นรู้เพื่อการเสริมสร้างความสุขในสังคมหลังนยุค ผลที่เกิดขึ้น คือ ควรเป็นไปด้วยการขับเคลื่อนมนุษย์ให้มีชีวิตอันประกอบด้วยปัญญา (Living with wisdom) อย่างแท้จริง เป็นความจำเป็นที่ต้องบูรณาการทั้งพุทธกระบวนการตรัสรู้ทางอภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์เข้ามาด้วยกัน โดยเฉพาะการนำหลักสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะในหลักพุทธจริยศาสตร์มาใช้อย่างมากในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา กล่าวคือวิถีของพลเมืองเน็ต ในสังคมหลังนยุคที่ต้องใช้สัมมาทิฐิในความเข้าใจในกฎไตรลักษณ์ที่ว่า สรรพสิ่งมีสภาวะของการเปลี่ยนแปลงไม่สามารถดำรงอยู่อย่างเดิม และไม่สามารถจะมีตัวตนอย่างแน่นอนตาย ต้องใช้ปัญญามาวิเคราะห์ถึงผลกระทบและประโยชน์แล้วจึงนำใช้เสริมสร้างทัศนคติที่เป็นบวกในการสร้างโอกาสเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและก้าวทันความล้ำสมัยทางสังคมและยิ่งกว่านั้น คือ การดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาท ปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์มีท่าทีในการตรึกตรองด้วยสัมมาสังกัปปะที่จะไม่หลงในวัตถุนิยม กิเลสความเหล่านี้นด้วยการนำหลักกาลามสูตร 10 มาประยุกต์ใช้ภายใต้การกำกับตามเกณฑ์การตัดสินใจจริยธรรมอย่างที่ได้กล่าวแล้วทั้งระดับเกณฑ์หลักและเกณฑ์ร่วมมาพิจารณาจะทำให้เกิดภูมิคุ้มกันได้ การบูรณาการพุทธกระบวนการตรัสรู้ทางอภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์ของการตื่นรู้เกี่ยวกับการใช้ปัญญามองเห็นการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศในสังคมหลังนยุค โลกเศรษฐกิจดิจิทัลที่ไหลบ่าผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ สร้างมิติใหม่ให้ประชาคมมีวิถีแห่งพลเมืองเน็ตนั้น เป็นเสมือนการสร้างเศรษฐกิจแนวใหม่ เมื่อสังคมบริโภคได้มีการเสพค่านิยมเชิงวัฒนธรรมการบริโภคแนวใหม่อันเป็นกระแสของโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ เมื่อเห็นช้างซีทีไหน อย่างไร มักจะมีพฤติกรรมเลียนแบบตามช้างซีทีในทำนองว่า เห็นช้างซีทีแล้วขี่ตามช้าง ขี่ร้ายยิ่งกว่านั้น กระแสของสังคมบริโภคเกิดขึ้นที่ไหน อย่างไร ก็จะมีการพัดพาด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ สื่อต่างๆ ยิ่งปัจจุบัน มีอินเทอร์เน็ต การออนไลน์ต่างๆ กระทำได้อย่างรวดเร็ว จึงนำมาสู่กระแสโลกาภิวัตน์ ในทำนองที่ว่า ช้างตายทั้งตัว เอาใบปิดปิดไม่มิด สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อทุกองค์กร สถาบัน สังคม ดังนั้น กระบวนการของพุทธกระบวนการตรัสรู้ทางปรัชญาของการตื่นรู้ อย่างมีสติปัญญาจึงมีความจำเป็นที่ควรนำมาประพจน์ปฏิบัติก็สามารถก้าวข้ามสิ่งที่เป็นปัญหาเหล่านั้นได้

5. องค์ความรู้ใหม่

จากภาพข้างต้น ผู้วิจัยได้ตกผลึกเป็นองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบการเสริมสร้างความสุขในสังคม หลังนวยุคด้วยหลักพุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้จากการทำวิจัย ซึ่งมีโมเดล คือ MWLJH โดยมีคำอธิบาย ดังนี้

M มาจากคำว่า Mindfulness สติ การระลึกรู้ถึงสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ การคอยควบคุมกำกับให้ระมัดระวัง ความตื่นตัวหน้าที่ ภาวะที่พร้อมอยู่เสมอในการคอยรับรู้ต่อสิ่งต่างๆ ที่เข้าเกี่ยวข้อง ความไม่ปล่อยเลอปล่อยใจไปกับสิ่งที่มากระทบ

W มาจากคำว่า Wisdom ปัญญา ความรู้ ความเข้าใจ ความมีเหตุมีผล การมองเห็นหนทางที่ถูกต้อง การปลูกความรู้ ความเห็น ความเชื่อด้วยการมีการมองกว้าง ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงกระแสโลกาภิวัตน์จนพัฒนาเคียงคู่มาเป็นสังคมยุคดิจิทัล เป็นการมองเห็นถึงประโยชน์สุขเป็นสำคัญ

L มาจากคำว่า Loving kindness ความมีเมตตากรุณาที่มองสิ่งรอบด้านด้วยความมีไมตรีต่อกันในฐานะเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ความมีใจใฝ่ดีในการปรารถนาผู้อื่นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ทุกการกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจเป็นไปด้วยกุศลเจตนา เป็นคุณธรรมพื้นฐานของการตื่นรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งแก่ตนเองและจุนเจือแผ่แผ่แก่บุคคล สังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา

J มาจากคำว่า Joyous benefits ประโยชน์สุข เป็นการตื่นรู้ที่มุ่งหวังให้เกิดผลดีเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่นที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยแนวทางแห่งการสมานเสวนานำมาสู่การปฏิบัติด้วยการขับเคลื่อนชุมชนหรือองค์กรให้เกิดการมีผู้นำ การสร้างผู้นำและแกนนำของชุมชนหรือองค์กร สามารถกระทำการให้เกิดความผูกพัน มุ่งมั่นที่จะสร้างชุมชนหรือองค์กรแห่งประโยชน์สุขร่วมกัน การเรียนรู้ร่วมกัน ด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจ การดำเนินชีวิต เน้นการก่อให้เกิดวัฒนธรรมของการให้และคุณค่าของการสร้างประโยชน์ให้กับผู้อื่น

H มาจากคำว่า Heedfulness ความไม่ประมาท การตื่นรู้ในการดำรงตนด้วยการมีสติสัมปชัญญะในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติกิจทุกอย่าง มีการตระหนักในสิ่งที่พึงกระทำและพึงละเว้นด้วยการกำหนดพิจารณาสิ่งต่างๆ ด้วยการมีชีวิตด้วยความไม่ประมาท (Living life carelessly) ของการรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชนและรู้จักบุคคล

6. อภิปรายผลการวิจัย

1. กระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้เพื่อการเสริมสร้างความสุขในสังคมหลังนวยุคเป็นที่ชัดเจนว่า สถานการณ์ของสภาพปัญหาสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนซ่อนเงื่อนของปมปัญหามากมาย การแก้ปัญหาหนึ่งแต่กลับส่งผลกระทบให้เกิดอีกปัญหาเหมือนการเด็ดดอกไม้ แต่สะเทือนถึงดวงดาว ฉะนั้น ผู้แก้ปัญหาจำต้องมองอย่างรอบด้าน หลากหลายมิติเพื่อให้เกิดความเข้าใจปัญหาเหล่านั้นได้อย่างแท้จริง แนวทางหนึ่งที่สังคมหลังนวยุคได้ใช้ คือ การหาทางออกด้วยการสมานเสวนา (peaceful dialogue) เป็นวิธีการระดมคนให้เกิดการมีส่วนร่วม ด้วยการหันหน้าเจรจาพูดคุยเพื่อเข้าใจปัญหา แสดงความคิดเห็นต่อปรากฏการณ์ เหตุการณ์ และความต้องการที่จะร่วมมือช่วยกันแก้ไขปัญหา โดยมีความจริงใจและความเมตตาต่อกันในการปรารภณาที่จะทำให้เกิดความสุขของประชาชน การสมานเสวนาไม่ใช่การเจรจาเพื่อการต่อรองที่มุ่งเรียกร้องและรักษาผลประโยชน์ของตนเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์สุขของผู้อื่นหรือผลกระทบต่องานอื่น แนวทางการสมานเสวนาจึงเป็นการสร้างสันติสุขด้วยบรรยากาศแห่งเอกภาพบนความหลากหลาย (unity in diversity) ด้วยการไม่รังเกียจเชื้อชาติ ศาสนา ลัทธิที่แต่ละคนเคารพนับถือและเป็นอยู่ มีความปรารถนาช่วยเหลือกันด้วยความจริงใจ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และแบ่งปันประสบการณ์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวีรณัฐ โรจนประภา (2561)

2. พุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้ เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ได้มีชุดอธิบายมูลฐานการเกิดของอัตตาหรือตัวตนมนุษย์ในเชิงอภิปรัชญาว่า ตัวตนของมนุษย์นั้นโดยพื้นฐานมิใช่อะไรอื่น คือ ชันธ์ 5 อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรือแบ่งออกเป็น รูปกับนาม หรือกายกับจิต พุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาเสนอว่า ร่างกายกับจิตเป็นสิ่งที่คู่กันและอิงอาศัยซึ่งกันและกัน โดยจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ ระหว่างร่างกายกับจิตนี้ พุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาเน้นความสำคัญของจิตมากกว่า แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าร่างกายไม่มีความสำคัญเสียเลย ความจริงร่างกายก็มีความสำคัญในฐานะเป็นที่อาศัยหรือเป็นที่ปรากฏของจิต แต่ร่างกายจะมีพฤติกรรมอย่างไร ขึ้นอยู่กับการกำหนดของจิต ถ้าจิตไม่กำหนดเสียก่อน ร่างกายก็ทำอะไรไม่ได้ เช่น จะนั่ง ลูกขึ้นยืน จะเดินขึ้นบันได เดินลงบันได จะข้ามถนน จะขึ้นรถประจำทาง และลงจากรถประจำทาง เป็นต้น จิตจะต้องเป็นผู้กำหนดทั้งสิ้น ยิ่งกว่านั้น ทุกคนจะเป็นคนดีหรือคนชั่ว จะดีมากชั่วน้อย หรือดีน้อยชั่วมาก อย่างไรก็ขึ้นอยู่กับคุณภาพของจิต ร่างกายมนุษย์แม้จะมีความสลับซับซ้อน แต่ก็มีสภาพเป็นวัตถุหรือสสารที่มองเห็นได้ จับต้องได้ จึงสามารถศึกษาให้ทราบรายละเอียดได้ง่ายกว่าจิต จิตมีสภาพเป็นนามธรรมที่มองไม่เห็นจับต้องไม่ได้ จึงศึกษาให้รู้จักธรรมชาติที่แท้จริงของมันได้ยาก แต่เราก็พอจะสังเกตสภาพของมันได้บางส่วน เมื่อมันมาอยู่ร่วมกับร่างกายหรือปรากฏอยู่ที่ร่างกาย เพราะลักษณะที่สำคัญของจิต ก็คือทำให้ร่างกายปรากฏเป็นสิ่งที่มีชีวิต มีความรู้สึกนึกคิด มีพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงถึงความเป็นสิ่งมีชีวิต ในการอธิบายให้เกิดการตื่นรู้เกี่ยวกับสภาวะธรรมและคุณค่าทางจริยธรรมของตัวตนนี้ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระนราศักดิ์ วรธมโม (2564)

3. การบูรณาการพุทธกระบวนทรรศน์ทางปรัชญาของการตื่นรู้เพื่อการเสริมสร้างความสุขในสังคมหลังนวยุคได้ค้นพบว่า สังคมหลังนวยุค หรือโลกดิจิทัล เป็นยุคอินเตอร์เน็ตของทุกสิ่งได้เข้ามามีบทบาทในระบบเศรษฐกิจดิจิทัล ด้วยการอาศัยเทคโนโลยีซึ่งเป็นการทำธุรกรรมแบบกระจายศูนย์ หรือกระบวนกร

จัดการฐานข้อมูลบนอุปกรณ์นับล้านๆ เครื่อง เป็นระบบที่เปิดกว้างสำหรับทุกคน ที่ไม่ได้เป็นเพียงข้อมูล แต่เป็นสิ่งที่มียุคค่า เช่น ตัวเงิน สัญญาข้อตกลง หนังสือ การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ ทรัพย์สินทางปัญญาและการลงคะแนนเสียง ที่สามารถจัดเก็บได้อย่างปลอดภัยและมีสิทธิเฉพาะตัว ดังนั้น กระบวนการของการตื่นรู้ด้วยหลักสติและปัญญาในชีวิตประจำวัน นั่นคือทุกวันนี้การทำงานได้ฝากไว้บนระบบเครือข่าย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะของการทำงานและการจัดการองค์ความรู้ภายในองค์กร ต้องยอมรับความจริงของโลกปัจจุบันว่า เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทและเปลี่ยนรูปแบบการพัฒนาทุกอย่างทั้งเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของสถาบันทางสังคม แม้กระทั่งครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยที่เล็กที่สุด โลกได้เข้าสู่ยุคของข้อมูลขนาดใหญ่ และการจัดเก็บข้อมูลเกือบจะเรียกได้ว่าเสียค่าใช้จ่ายน้อยมาก กล่าวคือเครือข่ายและคลาวด์ สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย เป็นสื่อสังคมออนไลน์ และความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ จะเป็นตลาดใหม่ที่มีขนาดใหญ่ IoT เหล่านี้สามารถเกิดขึ้นจริงแล้วโดยผ่าน Smartphone ที่ได้เซตไว้จะทำตัวเป็นเครือข่ายสื่อสารทั่วโลก สังคมยุคเชื่อมโยงที่มีความเป็นสิ่งเกิน นี้จะเปิดพรมแดนทางรัฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ จะย่อโลกให้อยู่ในกำมือเพียงก้าวทัน IoT ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดสุวัฒนเมธาคูณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธ์) (2555)

7. สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง พุทธกระบวนการตรัสรู้ทางปรัชญาของการตื่นรู้เพื่อการเสริมสร้างความสุขในสังคม หลังนวยุคเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสุขของมนุษย์สามารถเกิดขึ้นได้จากภายในตนเองเป็นเบื้องต้น นั่นคือการมีสติสัมปชัญญะกำหนดพิจารณาในอากัปปริยาบาทที่ไปสัมผัสสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่เป็นสังคมหลังนวยุค อันเกี่ยวโยงประเด็นสำคัญทางการรู้จักใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่เรียกว่า สังคมดิจิทัลหรือโลกาภิวัตน์ และอีกอย่าง คือ เป็นทุนนิยมเชิงดิจิทัล แม้ในงานวิจัยนี้ จะได้นำเสนอทางออกและทางรอดของสังคมหลังนวยุคใดๆ ก็ตาม แต่สิ่งยังเป็นปัญหาและอุปสรรคยังคงวังวนเดิมอยู่ คือ การมีอัตตา นับตั้งแต่การไม่เปิดใจในการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของคนในก่อนนวยุค นั่นหมายถึงการนำตนเองให้เกิดพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ขณะที่อัตตาของคนนวยุคที่ยึดถือเกาะเกี่ยวชาญใช้เป็นช่องทางเพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ตน จนลืมนึกถึงสร้างปัญหาให้กับคนอื่น ใช้ทุกช่องทางเพื่อการกอบโกยกำไรให้แก่ตน สิ่งที่เป็นประเด็นของโลกดิจิทัล คือ ระบบการศึกษาที่ขาดการปลูกฝังวัฒนธรรมการสร้างมากกว่าวัฒนธรรมการเสพ จะทำอย่างไรให้เยาวชนคนรุ่นใหม่มีการตื่นรู้ของวัฒนธรรมการเป็นผู้ผลิต วัฒนธรรมของการเป็นผู้ประกอบการ เป็นการทำให้ผู้รู้เทคโนโลยีสารสนเทศสามารถยืนด้วยลำแข้งของตนเอง เสมือนเป็นการสอนให้เขารู้จักวิธีการหาปลาทำกินได้อย่างไร มากกว่าที่จะนำปลาไปป้อนให้กินอย่างเดียว เพราะถ้านำปลาไปป้อนให้แก่เขา เขาก็จะมีปลากินเพียงวันเดียว ความสุขที่เกิดขึ้น ก็เพียงวันเดียวเท่านั้น แต่หากสอนให้รู้จักวิธีจับปลา เขาจะรู้จักการเอาตัวรอด และถ้ายิ่งกว่านั้น หากสามารถสอนให้รู้จักสร้างแหล่งผลิตปลาที่จะมีไว้กินได้นั้น จะทำให้เขาสามารถที่จะมีปลากินได้ตลอดชีวิต ความสุขที่เกิดขึ้นก็เป็นความสุขที่ยั่งยืน และความสุขดังกล่าวนี้ เป็นความสุขด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงบูรณาการทั้งการส่งเสริมความสุขทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจและสติปัญญา เป็นการพัฒนาการเสริมสร้างความสุขที่เรียกว่า ประโยชน์สุขสำหรับข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป เช่น ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการบูรณาการปรัชญาหลังนวยุคในการเสริมสร้างวัฒนธรรมการบริโภค

การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาพุทธจริยธรรมเพื่อเสริมสร้างชีวิตที่ดีในสังคมดิจิทัล ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนากิจการมค้ายคุณธรรมจริยธรรมด้านการสร้างภูมิคุ้มกันของเยาวชนในสังคมดิจิทัล

บรรณานุกรม

- จำลอง ดิษยวณิช และพริ้มเพรา ดิษยวณิช. (2547). **ภาวะสุขภาพจิตกับการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน**. กรุงเทพฯ: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด.
- ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ. (2557). **จิตวิทยาในพระไตรปิฎก**. พิษณุโลก: บริษัท โฟกัส ปรีนติ้ง จำกัด.
- _____. (2559ก). **จิตวิทยาแนวพุทธ**. พิษณุโลก: บริษัทโฟกัส ปรีนติ้ง จำกัด.
- ประเวศ วสี. (2563, [ออนไลน์]). เข้าถึงที่ www.ruchareka.wordpress.com/tag/การตื่นรู้. สืบค้น เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2563.
- พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธ์). (2555). **บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน**. ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระนราศักดิ์ วรรณโม. (2564, เมษายน-มิถุนายน). **พุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนามนุษย์**. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาจุฬาลงกรณแก่น. 8 (2): 27-39.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. เล่มที่ 11, , 20, 21, 31. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิกรม กรมดิษฐ์. (2555). **คาถาชีวิต**. กรุงเทพฯ: บริษัท พรินท์ ซิตี้ จำกัด.
- วีรณัฐ โรจนประภา. (2561). **การนำกระบวนการศรัทธาหลังนยุค และพุทธปรัชญามาสร้าง สังคมแห่งสัมมาปัญญาในประเทศไทย 4.0**. ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา, วิทยาลัยปรัชญาและการศึกษา, มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2540). **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.